

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ СТАРОВИННИХ ПАРКІВ ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Ю.О. Клименко

У 2012 р. провідний науковий співробітник відділу дендрології і паркознавства Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка Юрій Олександрович Клименко захистив у Національному лісотехнічному університеті України (м. Львів) дисертацію на тему «Еколого-біологічні основи відновлення старовинних парків Полісся та Лісостепу України» на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук за спеціальністю 06.03.01 — лісові культури та фітомеліорація.

У дисертації розглянуто історію створення, склад дендроценозів, ландшафти і насадження старовинних та сучасних парків Києва, дендропарків загальнодержавного значення, створених на основі старовинних парків, і старовинних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва за-

гальнодержавного значення, розташованих на Поліссі та у Лісостепу України. В роботі рекомендується при обстеженні парків розділити їх територію на ділянки з різними типами садово-паркових ландшафтів (за Л.І. Рубцовим, 1956, 1979) і для кожного типу застосувати відповідну методику вивчення. Показано, що природні насадження *Querceta roboris*, які стали основою для створення парків, мають тенденцію до заміни супутніми видами (*Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides*, *Tilia cordata* та ін.), насадженнями, в яких немає виду, що переважає (складаються із супутників *Quercus robur*), або видом другого ярусу (*Carpinus betulus*), а інколи — інтродуцентами, які натуралізувалися (наприклад, *Robinia pseudoacacia*). Без втручання людини (вирубка малоцінних насаджень і посадка рослин *Quercus robur*) насадження *Querceta roboris* не відновлюються. Деградація насаджень *Pineta sylvestris* відбувається за схемою: ліс із *Pinus sylvestris* (лісовий ландшафт) → рідколісся із *Pinus sylvestris* з декоративними посадками листяних дерев та кущів (парковий тип садово-паркового ландшафту) → листяне насадження (лісовий тип садово-паркового ландшафту). У заплавах відбувається зменшення площі лучного типу садово-паркового ландшафту та збільшення — паркового і лісового типу. Насадження *Populus nigra* можуть змінитися заростями *Acer negundo*. Інтразональна рослинність представлена лісами формації *Alneta glutinosae*. Вони досить стійкі, проте у разі взяття струмків у колектори, інших дій, спрямованих на осушення територій парків, змінюються малоцінними насадженнями.

Для старовинних плодкових садів пропонуються методи подолання ґрунтовтоми, зокрема метод просторово-часових ритмів. Він полягає в розподілі саду на ділянки, на кожній з яких вирощувався б один вид. При реконструкції саду види слід міняти місцями так, щоб на місці кісточкових опинялися зерняткові і навпаки.

Установлено, що склад і структура насаджень старовинних парків зазнали суттєвих змін. При недостатньому догляді відбувається таксономічна деградація — зменшення кількості видів і культиварів порівняно з періодом розквіту парку. Елімінація починається зі світлолюбних кущових видів (через брак світла та меншу, ніж у дерев, тривалість життя), потім гинуть дерева інтродуцентів з регіонів з м'якішим кліматом та декоративні культивари. За відсутності відновлювальних посадок зникнення зі складу насаджень загрожує навіть деяким з тих видів, які в період розквіту парку належали до основних паркоутворюючих (більшість хвойних видів та світлолюбні листяні). Недостатній догляд призводить також до ландшафтної деградації — порушення, а інколи і зникнення із парку певних типів садово-паркових ландшафтів (найчастіше завдяки розвитку самосіву, рідше — через проведені у наші дні посадки регулярний, парковий, садовий і лучний ландшафти перетворюються на лісовий).

Для лісового типу садово-паркового ландшафту, значних за площею гаїв паркового типу і ділянок альпійського ландшафту, створеного на основі природних виходів каміння на поверхню, Ю.О. Клименком введено поняття «фітоценотична деградація». Воно стосується як природних насаджень, так і штучних, створених з аборигенних видів. Фітоценотичною деградацією окремої паркової асоціації він називає зміну співвідношення між кількістю рослин різних видів у всіх ярусах порівняно з корінним насадженням, а також відмінність видового складу від того самого еталона. Наступний її етап — захоплення території інтродуцентами, які натуралізувалися. Фітоценотична деградація паркового масиву, який складався з декількох асоціацій, — це зменшення їх кількості.

Розроблено методикку відновлення насаджень у різних типах садово-паркових ландшафтів і окремих композицій на ділянках, які заросли самосівом. Ця методика передбачає вирубування малоцінних насаджень на значних площах, створення газону там, де колись зростали, а нині загинули цінні рослини, проведення відновлюваних посадок на ділянці, розташованій поруч. Докторська дисертація Ю.О. Клименка — це вагомий вклад у розвиток паркознавства в нашій країні.

С.І. Кузнецов